

בלק ב

תרגום ירושלמי, וואס איז די תרגומים איז דא מודגש דער ביטול והריגה פון די אומות¹⁰.

לכאורה איז משמע, אז די צוויי פירושים זיינען מחולק אין דעם, צי עס וועלן בלייבן אומות העולם לעתיד לבא.

איז תמוה: ווי איז שייך צו זאגן אז לעת"ל וועט זיין א הרס וחורבן פון „כל בני שת“, א השמדה פון אלע אומות — בשעת עס זיינען דא נבואות מפורשות בכמה מקומות וועגן אומות וגוים לעתיד לבא¹¹, אנהויבנדיק פון התחלת ישיעיה¹²:

אות ק). ובספר השרשים לר"י בן גינאח (סוף אות ק').

(9) בתיב ע כתבו בהמשך למלחמת גוג: וירוקן כל בניו דשת משריית' דגוג דעתידין למסדרא סדרי קרבא בישראל ויפלו פגריהן כולהון קדמוי.

ובתי: וירוקן וישיצו כל בני מדינאח.

(10) ועדיו מצינו ב' פירושים בהפסוק שלאח"ז (כד, יח) „והי' אדם ירשה והי' ירשה עריר איביו“ — אם הוא מלשון ירושה (כפי' הת"א, וכמפורש ברד"ק בס' השרשים ע' ירש. וכי' לפי הרמב"ם בהל' מלכים שם); או מלשון תריבין (בתיב ע כאו) — גירושין, או השמדה וכליון (ראה ספר השרשים לר"י בן גינאח ערך ירש. תי' כאו. וראה ראב"ע כאו מגזרות ואם לא תורישו' (מסעי לג, נה)).

(11) ואין לתרץ דהכונה כאן היא להרס וחורבן של הממלכה והאומה ולא השמדה ואיבוד בני אדם בתור יחידים, ובהנבואות (שהובאו בפנים) הכונה רק שיהיו אנשים מאוה"ע — כ: א) בפסוק מפורש „כל בני שתי“, שמורה על כל בני אדם — ראה ראב"ע כאו „כמו בני אדם“¹³. ועדיו הוא באברבנאל. ועוד. וכלשון הת"א „כל בני אנשא“ וכדמוכח גם מהנבואה בזכרי' שהובא לקמן סעיף ב. מן לאידך: מלשון הנבואות בכ"מ משמע שלעת"ל יהיו גם אומים וגוים (ולא רק כאנשים יחידים).

(12) ב, ב ואילך.

(*) ולהעיר מפרש"י כאן „כל האומות“, וראה רמב"ן ודעת וקנים מבעה"ח. ועוד.

א. אין דער לעצטער נבואה פון בלעם בפרשתנו, וואו עס רעדט זיך בעיקר וועגן דעם זמן פון נאך ביאת המשיח, „באחרית הימים“¹ — ובלשון הרמב"ם²: „והנבואה הזאת לימות המשיח היא“³, וואס דאס איז דער תוכן פון „דרך כוכב מיעקב וקם שבט מיש-ראל“⁴, היינו מלך המשיח — פירט אויס דער פסוק „ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת“.

אין פשט פון „וקרקר כל בני שת“ גע- פינט מען בכללות צוויי פירושים: א) דער תרגום אונקלוס טייטשט: וישלוט בכל בני אנשא. ב) דער אבן עזרא איז מפרש: „כמו מקרקר קירי והטעם הורס“, ד.ה. אז ענין פון הרס וחורבן⁵. און אזוי איז אויך משמע פון תיב"ע און

(1) כד, יד. בתי' שם „בסוף יומיא“, ובתיב ע ותי' „בסוף עקב יומיא“.

(2) עה"ת שם.

(3) וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"א ובלח"מ שם. באברבנאל כאו, וכן באוה"ח פסוק יז „כל הנבואה במלך המשיח נאמרה“ (אלא שמחלק הפסוקים לב' האופנים ד„בעתה“ ו„אחישנה“).

(4) כד, יז.

(5) ראה רמב"ן, אברבנאל ואוה"ח שם. וראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. דב"ר פ"א. כ. תרגומים עה"פ. וברמב"ם שם מפרש דרך כוכב מיעקב על דוד וקם שבט מישאל על משיח. ועדיו מפרש תחלת הכתוב „אראנו גוי" וסימו „ומחץ גוי“. וכן הפסוק שלאח"ז. וראה בארוכה לקוש' ח"ח ע' 278 ואילך (וראה גם שם ע' 272 הערה 18).

(6) וכי' לפי הרמב"ם שמביא ע"ז הכתוב (זכרי' ט, י') „ומשלו מים עד ים“. ובפרש"י עה"פ „ל קורה כר“ (וראה לקוש' ח"ג ע' 89).

(7) ישיע' כב, ה.

(8) ועדיו ברלב"ג כאו „שיהרוס אותם וירמסם כטעם מקרקר קירי“ (וראה שם בסופו התועלת הי"א). וכן באברבנאל כאו. וראה גם רד"ק בספר השרשים ערך קיר, וראה גם שם בע' קרקר (בסיום)

דאמרת להו הכי אלא אפילו שלישי של נח". איז דא א פירוש אין ראשונים²⁰, און די פלוגתא צווישן ר"ל און ר"י איז — צי אויך אומות העולם ווערן נכלל אין דער „שלישית יותר בה", און לויט ר"י „אומות העולם קא קפיד נמי" (אז זיי זאלן ניט אלע נכרת ווערן).²¹

אבער עס בלייבט שווער

[נוסף לזה אז לויט אנדערע מפרשים²² (וכן משמע מפירוש רש"י²³) איז זייער פלוגתא בלויז בנוגע צו אידן²⁴ — צי אויך אידן ווערן נכלל אין דעם „פי שנים בה יכרתו", און דאס וואס ר"י זאגט „לא ניחא למרייהו" באציט זיך בלויז אויף אידן²⁵ — איז]

לויט ריש לקיש, איז (לכו"ע) וועלן אלע אומות העולם נכרת ווערן²⁶, „יגעו"י²⁷.

ג. דער ענין (צי עס וועלן זיין אוה"ע לעת"ל) איז ניט נאָר אַ שקויט אין פירוש

„והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' גו' ונהרו אליו כל הגוים והלכו עמם רבים ואמרו לכו ונעלה גו' ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים גו'". ביז¹³ צו דער נבואה בסיום ישעי' „לקבץ את כל הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי גו' והגידו את כבודי בגוים והביאו גו'". ועד"ז די נבואה¹⁴ „אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד". און אזוי בכ"מ בנביאים¹⁶.

ב. אין זכרי' איז דא א נבואה: „והי' בכל הארץ נאום ה' פי שנים בה יכרתו יגעו"י¹⁷ והשלישית יותר בה". זאגט אויף דעם דער מדרש¹⁸ אז דער דריט-חלק („השלישית") וואס וועט בלייבן — „אלו ישראל". קומט אויס, אז לעת"ל וועלן אומות „יכרתו ויגעו"י.

ולפ"ז איז דער פירוש האבן עזרא אין „וקרר כל בני שת" לויט דער נבואה הנ"ל אין זכרי'.

אבער דאס שטעלט נאָר איבער די שאלה הנ"ל (סעיף א) אויף דער נבואה: ווי שטימט די נבואה אין זכרי' מיט די ריבוי נבואות הנ"ל אז לעת"ל וועלן זיין אומות וגוים?

אין גמרא¹⁹ איז א פלוגתא צווישן ריש לקיש און ר' יוחנן אין דעם פירוש פון „השלישית בה יותר": ר"ל זאגט „שלישי של שם. א"ל ר"י לא ניחא למרייהו

(20) יד רמ"ה לסנהדרין שם בפי' הב' (ומסיים ע"ז „והכי מסתבר").

(21) וראה גם חדא"ג מהרש"א סנהדרין שם: וא"ל ר"י לא ניחא למרייהו דישאל דזכרי' אוה"ע לימא להו הכי שיתמעטו כ"כ.

(22) חדא"ג מהר"ל סנהדרין שם. ע"ז יוסף לע"ז שם.

(23) סנהדרין שם.

(24) וכ"ה לפי' הא' ביד רמ"ה שם.

(25) כי מ"ש רש"י (שם ד"ה לא ניחא), ואם אין ישראל מרובין כל כך להיות אחד מג' שבעולם יהיו הגרים וחסידי עובדי כוכבים (אוה"ע) להשלים השליש — איז זה לפי שר"י קפיד גם עליהם, כ"א רק כדי שיתאים החשבון ד„השלישית", וכהמשך פירש"י, ואם הם מרובין להיות יותר מחלק השלישית יתמעטו קצת ומי"מ לר"י אין ישראל מתמעטין כל כך כמו לדברי ר"ל.

(26) כל העולם יכרת' (ל' רש"י סנהדרין שם).

(27) בתורא קב, ב (הובא גם באוה"ת (יהל אור) לתהלים קיז, ז (ע' תמו), „וכנוצר במדרש דבאלף השביעי יהי' שלישי בנ"א כליו ושני שלישי ישארו

(13) וראה שם מב, י ואילך, נו, ג ואילך (וראה רד"ק שם, א, שם, ח).

(14) סו, יח ואילך.

(15) צפני ג, ט.

(16) ראה לדוגמא: מיכה ד, א ואילך (כהפסוקים בישיע' ב, ב ואילך). זכרי' ב, טו (ראה רד"ק שם, יד).

(17) יג, ח.

(17*) כ"ה בזכרי' שם. ובסנהדרין (וכן בע"ז שם) ובמדבר' שהובאו לקמן — „ויגעו"י.

(18) תנחומא שופטים ט. במדבר' פט"ז, יד.

(19) סנהדרין ק"א, א.

שנאמר³² אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו³³ שכם אחד". און אין דעם פרק שלאח³⁴ איז דער רמב"ם מסביר די נבואה פון ישעי'³⁵ "וגר זאב עם כבש" — "שהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי העולם"³⁶ . . ויחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל³⁷.

ספר היד איז ניט ענינו צו באשרייבן מאורעות וואס וועלן פאסירן לעתיד לבא, אָדער אפילו צו דערציילן סתם וואס משיח וועט טאן, נאָר — "הלכות הלכות"³⁸ סיידן די מאורעות זיינען נוגע להלכה³⁹ (בפועל).

דאָרף מען זאָגן, אַז ניט נאָר די ענינים אין התחלת ההלכה, וואו דער רמב"ם איז מתאר דעם אופן וסדר גילוי המשיח און די סימנים שלו

[„ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כ' יוכף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי"].

(32) בפסוק „לעבדו“ (בלא ואיו), אבל כ"ה בדפוסים וכת"י הרמב"ם. וראה לעיל ע' 103 הערה 79.

(33) פ"ב ה"א.

(34) י"א, ו.

(35) בדפוס הנפוץ „רשעי עכו"ם“ (מיראת הצענארא?), אבל בדפוס רומי ר"מ הוא כפנים. וברמב"ם הוצאת שולזינגער בסופו „רשעי אומות העולם“.

(36) בדפוס רומי הנ"ל „כישראל“.

(37) הרמב"ם בסוף הקדמתו לס' היד.

(38) להעיר דבהכותרת לפרקים יא"ב דהל' מלכים בדפוס ויניציאה רפד, שי — הל' מלכים ומלחמות ומלך המשיח.

הכתובים, נאָר ער איז אויך אַז ענין אין הלכה:

דער רמב"ם פסקנט אין ספר היד (ספר הלכות שלו) אין הלכות מלכים²⁸ ומלחמותיהם²⁹, אַז איינע פון די פעולות של משיח וועט זיין³⁰ — „ויתקון את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד

כו"י. ומפרש ד"מ"ש (צפני"ג, ט) אהפוך אל עמים שפה ברורה אותן העמים הם בני שם ויפת דוקא ולא חם אבי נכני". וביהל אור שם מפרש ד"ח, להיותו מקו השמאל נפל בגיג שלמטה מקי"נ שאין להם ברור אבל זרעו של שם ויפת הם מקי"נ. וראה גם אוה"ת (יהל אור) שם סו, ה (ע' רל ואילך). וראה גם ע"ד ב' הביורורים באומות — אוה"ת סוכות ע' איתסזו ואילך. ועוד. וראה ספר הליקוטים דא"ח צ"צ ערך אומות העולם. ספר הערכים חב"ד ח"ב ערך הנ"ל (ס"א: ס"ב סק"ג: סט"ז) וט"ז.

ולהעיר מבי הפירושים (ספרא בחוקתי כו, ו) ב„והשבתי ח' רעה מן הארץ“ (א) מעבירם מן העולם, (ב) משביתן שלא ייקר. וראה אוה"ת (יהל אור (ובמילואים)) לתהלים צב, א. ולהעיר מצפני"ג — להרצובי — בחוקתי שם.

(28) פ"א ה"ד.

(29) זהו השם המלא — כבהקדמת הרמב"ם ב„מניי המצות על סדר הלכות הרמב"ם“ ובהכותרות בריש ספר שופטים וריש הל' מלכים. וראה לק"ש ח"ח ע' 276 ובהערה 38 שם.

(30) כ"ה הפי' לפי הדפוסים שלפנינו. אבל בכת"י ודפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור לא קאי בהמשך להפעולה של משיח — ראה לק"ש שם הערה 37. אבל גם לפי' מובן שזהו אחד מהענינים שהיה בזמן מלך המשיח, כסיום לשון הרמב"ם (בכת"י ודפוסים הנ"ל — הועתק בלק"ש שם ס"ע 283): „וכשיעמוד המלך המשיח באמת כו' מיד הם כולו חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושונאיהם ואבותיהם הטעום“. שלכן הרי „כל הדברים האלו של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי . . אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו כו"י. ע"י"ש.

(31) ראה לק"ש שם השינויי נוסחאות בהמשך לשון הרמב"ם שם.

(*) ועד"ז הוא באוה"ת בראשית כרך ו תתשכז, א. ובסה"מ תקס"ג ח"א ע' פא: „וכמאור"ל שלישית יהי' כלה כו"י.

משיח צדקנו בזה⁴³.

[ועפ"ז יומתק וואָס די הלכה (און עד"ז די אַנדערע הלכות וועגן בני נח"א) האָט דער רמב"ם אַריינגעשטעלט אין הל' מלכים, גלייך פאַר די דינים והלכות מלך המשיח]⁴⁴.

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הביאור אין דער נבואה, "פי שנים בה יכרתו ויגועו" — דלכאורה תמוה ביותר:

ווי קען זיין, אַז לעתידי לבא וועלן אַלע אומות יכרתו? ס'איז דאָך, "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו"⁴⁵.

ואע"פ אַז מען געפינט כמה מאורעות, אָנהויבנדיק פון דור המבול, וואָס, "וימח את כל היקום"⁴⁶; "קץ כל בשר בא לפני"⁴⁷ — זאָגט מען דערביי דעם טעם ווייל, "מלאה הארץ חמס מפניהם"⁴⁸, "השחית כל בשר את דרכו על הארץ"⁴⁹, פון דעם לשון נבואות הנ"ל איז אָבער

זיינען נוגע להלכה — צו וויסן לויט די סימנים כ' אַז ער איז „משיח בודאי"³⁹ — נאָר אויך דער סיומ ההלכה (וואָס ער וועט טאָן נאָכדעם ווי מ'וועט שוין וויסן, אַז ער איז „משיח בודאי") איז פאַרבונדן מיט הלכות בקשר צו די ידיעה והכרה פון „משיח בודאי":

צו וויסן אַז משיח וועט בויען „מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל" און וועט ברענגען גאולה כלל ישראל, ובמילא וועט זיין די שלימות הלכות ומצות התורה, ווי ער איז מפרט בריש פרק יא שם (ווי גערעדט בארוכה במקום אחר)⁴⁰, און עס דאַרף זיין אויך די אמונה וידיעה אַז ער וועט פועל זיין די גאולה בכל העולם כולו: „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד".

ויש לומר נאָכמער, אַז דער ענין איז נוגע ניט נאָר אין דער אמונה וידיעה פון אידן אין משיח, נאָר אויך אין דער הנהגה פון בני' בזמן הזה: דער רמב"ם פסק'נט⁴¹, „צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח". און וויבאלד אַז משיח וועט אויפֿטאָן דעם „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' . . אהפוך אל עמים וגו'", קומט אויס, אַז דער ענין פון דער פעולה אויף אוה"ע „לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח" איז מעין און אַ הכשרה⁴² צו ביאת ופעולת

כמדובר כמ"פ. ונת' בארוכה בלקו"ש חכ"ז ע' 134 ואילך. ואכ"מ.

43 ולכן נוגע ביותר בסוף זמן הגלות שכל אחד ישתדל להשפיע על אוה"ע (בדרכי נועם ובדרכי שלום) שיקיימו את המצות שלהם, כמשנ"ת כמ"פ (וראה לקו"ש שם ע' 140 ואילך).

44 פ"ט ויריד שם.

45 ולהעיר שהרמב"ם מסיים הדינים השייכים לבני' בסוף פ"י דהל' מלכים (לפני ההלכות דמלך המשיח), צו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתייהם עם מתי ישראל ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום. הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ונאמר דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי שלום — ראה לקמן בפנים. ולהעיר דבגישו"ן סא, א (וכן בתוספתא שם ספ"ג) איתא רק „מפני דרכי שלום". ואכ"מ.

46 תהלים קמה, ט. ואפילו על בע"ח (כ"מ פה, א).

47 נח ז, כג.

48 שם ו, יג.

49 שם, יב.

39 שבפשוטו זוהי ההלכה שבזה לידע סימני משיח, ובסדר זה דוקא. וראה לקו"ש ח"ה ע' 149.

40 ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 277 ואילך. וראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 249 ואילך.

41 הל' מלכים פ"ח ה"י.

42 כי דין זה „לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח" הוא בכל זמן, ולא רק בזמן שהיובל נוהג כדין גר תושב שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג (רמב"ם הל' ע"ז פ"י ה"י. הל' מילה פ"א ה"י. הל' איסורי ביאה פ"ד ה"ח).

ה. בפשטות וואלט מען געקענט זאגן, אז דער פירוש פון „פי שנים יכרתו יגועו“ (ועד“ז דער פסוק, וקרקר כל בני שת“) איז — ניט אז די אוהע וועלן פארטיליקט ווערן דורך א פעולה פון (היפך הרחמים) הירוס והשמדה, נאר אז זיי וועלן ניט האבן קיין המשך פון דורות (קינדער).

עס וועט ניט זיין פעולת כח ההולדה, וועט במשך הזמן במילא (כאופן טבעי) זיין „יכרתו ויגועו“⁵⁷ —

און מען קען ניט פרעגן: דאס גופא (שלילת כח ההולדה) איז לכאורה בסתירה צו „ורחמיו על כל מעשיו“ — ווייל, כידוע⁵⁸, איז אינעם כח ההולדה וואס איז דא בא נבראים זאגט זיך ארויס דער כח האיס והבלי גבול פון דעם אויבערשטן. ווארום נבראים מציע זיינען דאך במדה וגבול און דעריבער איז ניט שייך אז זיי זאלן מצד עצמם האבן דעם ענין פון הולדה⁵⁹ וואס יכולתה איז — להוליד עד אין סוף; דאס איז נאר מצד דעם כח האיס של הקב"ה וואס ער ית' האט אריינגעגעבן אין דער טבע פון גוף המוליד.

ווען עס פעלט דער כח ההולדה מיינט ניט, אז מ'נעמט צו אן ענין שבי טבע, נאר, אז מען האט ניט מוסיף גע' ווען נאך א כח (וואס בעצם איז ער למעלה מהטבע⁶⁰).

משמע, אז דא רעדט זיך ניט (ווי אין אנ' דערע נבואות) וועגן דעם עונש אויף רשעי אוה"ע מחמת זייער השחתה כו', נאר דער (קרקר) הרס פון „כל בני שת“ — די גאנצע מענטשהייט, וואס איז כולל אויך חסידי אומות העולם⁶¹ [וכנ"ל סעיף ב, אז „השלישית יותר בה“ — „אלו ישראל“, בלויז אידן].

דאס (אז נאר „השלישית יותר בה“) האט אויך קיין שייכות ניט צו, להבדיל, ולא תקום פעמים צרה ר"ל — די גזירות והשמדות אויף אידן ר"ל בזמן החורבן, און אזוי אויך כל משך זמן הגלות, ביז צום חמור שבהם וואס איז געווען בדור שלפנינו — ווייל דאס אלעס איז אין דער צייט פון גלות, און וויבאלד ס'איז א זמן פון חושך והעלם והסתר, איז דער ענין פון „ורחמיו על כל מעשיו“, אפילו בנוגע לישראל עם קרובו, ניט באופן גלוי (ביז אז עס קומט די שאלה „השופט כל הארץ לא יעשה משפט“⁶² „למה הרעותה לעם הזה“⁶³ וכיו"ב⁶⁴);

משא"כ בנוגע דעם זמן פון לעת"ל, וואס דעמאלט וועט זיך אויספירן דער יעוד פון לתקן עולם במלכות שדי — און ווי עס ווערט געזאגט ווייטער אין דער נבואת זכריה⁶⁵ גופא „וה' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמך אחד“, ולא יכנה עוד מוריד וגו'⁶⁶, עס וועט זיין גילוי אלקות⁶⁷ — ווערט די שאלה: ווי קען דעמאלט זיין א הירוס והשמדה פון אלע אומות?

(57) להעיר מעונש כרת כו' הנאמר בחורו.
(58) ראה לקוטי שה"ש לט, ד ואילך. המשך שמח תשמח תרנין ע' 5 (סה"מ תרנין ע' קצו) ואילך. ד"ה ואתם הדבקים תרפ"ז (סה"מ תרפ"ז ע' רכ"ו) פ"ד. ובכ"מ.

(59) ואינו נמצא אפילו במלאכים (לקו"ת שם. ביאורו"ה, ד ואילך).

(60) ראה אגה"ק ס"ד (קלב, א ואילך) בענין חדש הארץ גר.

(50) שקבלו ד' מצות בין ונוהרים לעשותן (רמב"ם שם פ"ח ה"א) שאינו בדין דיהרג (שם ה"א). ואדורבה, להרמב"ם (שם ה"א) יש לו חלק לעוה"ב.

(51) וירא ית, כה.

(52) שמות ה, כב.

(53) ראה ברכות ז, א. ועוד.

(54) יד, ט.

(55) ישע"י ל, כ.

(56) ראה תניא פל"ו.

אחד, איז פשוט, אז עס וועט דעמאלט נישט זיין קיין אַרט פאַר טומאה ורע אין וועלט (ווי עס שטייט אין זכריה⁶⁶) (פאַרן פסוק „פי שנים גר“), ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. ומובן, אז בנוגע בני אדם וועט לעת"ל נישט זיין קיין מציאות פון אויביו של השם ורשעים; נאָר לאַחרי ווי די אויכים ורשעים וועלן באַקומען זייער עונש, ווי מבואר בכמה נבואות⁶⁷, וועט זיין „ויתקן“ את העולם כולו (מדבר חי צומח דומם) לעבוד את ה'.

[און ווי רש"י טייטשט⁶⁸ דעם פסוק „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד“: ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי העובדי כוכבים הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהי ה' אחד ושמו אחד].

דערביי איז יש מקום לשקו"ט: דער עיקר גילוי דלעתיד איז צו אידן, אזוי ווי די גאולה איז בנוגע אידן ווייל גלינו מארצנו — „וקבץ“ נדחי ישראל; און גאולת העולם כולו איז א תוצאה ודבר טפל צו דער גאולה פון אידן —

אזוי ווי די גאַנצע באַשאַפונג און זייער מציאות איז „בראשית — בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית“⁶⁹.

און אין דעם קענען זיין צוויי אופנים: דער מצב הגאולה אין וועלט, כולל אוה"ע, הערט זיך אָן ביי זיי אַלס אַ פרט

ו. דער ביאור איז אָבער נישט אינ-גאַנצן מספיק, ווייל:

(א) וויבאלד אז לעתיד לבא וועט זיין „אהפוך“ אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד — פאַרוואָס זאָל (אפילו במשך הזמן) בטל ווערן די מציאות פון קוראים ועובדים?

(ב) מפורש בנבואה „והיו“ מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך“, „ועמדו“ זרים ורעו צאנכם“, און ריש לקיש גופא זאגט⁷⁰ „כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשי לו ב' אלפים וח' מאות עבדים“ — היינט ווי קען מען זאָגן אז אַלע אומות וועלן (במשך הזמן) נכרת ווערן?

דאָס איז מכריח צו זאָגן, אז לכל הפי-רושים ווערט נישט געמיינט אז לעת"ל וועט בטל ווערן די מציאות פון אומות העולם בפשטות⁷¹; זייער מציאות וועט זיין אויך לעתיד לבא; נאָר די חילוקי דעות הנ"ל [די צוויי פירושים אין „וקרקו כל בני שח“, ועד"ז די פירושים הנ"ל (סעיף ב) אין „פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה“] זיינען וועגן דעם אופן ווי אזוי זייער מציאות וועט דעמאלט זיין.

ז. וי"ל הביאור בזה:

נאָך דער גאולה העתידה, ווען ס'וועט זיין גילוי אלקות אין וועלט, ווי דער פסוק זאגט⁷² „והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו

(61) ישע"י מט, כג.

(62) שם סא, ה. וראה ברכות לה, ב.

(63) שבת לב, ב.

(64) וראה אוה"ח כאן סוף פסוק יח: ולזה וקרקו כל בני שח ולא אמר ומחץ כי לא יתאבדו כל האומות לעתיד לבא ועליהם נאמר בנבואה הנערב בן מאה שנה וגר. וראה גם מ"ש שם פסוק יט.

(65) זכרי יד, ט. וראה פסחים נ, א.

(66) יג, ב.

(67) ראה לדוגמא בהקאפיטלעך שנשמנו בהערה

13, 14.

(68) רמב"ם שהובא לעיל סעיף ג.

(69) ואחזנו ו, ד. וראה ספרי שם.

(70) פרשי ר"פ בראשית. וראה תנחומא

(באבער) בראשית יוד. אותיות דרע"ק ב.

לויט דעם ערשטן אופן, אז די גאולת העולם כולו (כולל — אוה"ע) איז א פרט און בשביל גאולת ישראל, קומט אויס, אז די מציאות פון אוה"ע בפ"ע ווערט „יכרתו ויגועו", פארלארן; און ניט נאר אלס אן אומה, נאר אויך אלס יחידיים [ו"ל דוגמא בהלכה — מציאות פון אן עבד, וואס האט ניט קיין מציאות בפ"ע, ווייל כל מה שקנה עבד קנה רבו].

לויט דעם צווייטן אופן אבער, אז ס'איז דא א באזונדער אויפטון און תכלית אין זייער בירור וזיכור (ניט נאר אלס פרט פון גאולת ישראל), קומט אויס, אז לעת"ל וועט זייער מציאות ניט בטל ווערן;

והסברה זו איז דער פירוש פון „וקרקר כל בני שת" אז משיח איז שולט „בכל בני אנשא" — אז אוה"ע זיינען אין „גדר מציאות", וואס דערפאר איז אויף זיי (בפ"ע) שייך דער ענין השליטה פון משיח'ן.

און לדעת ר' יוחנן (כפירוש הא' שהובא לעיל ס"ב) ווערט אויך אויף זיי געזאגט „לא נחא למרייהו דאמרת להו הכי": ביי דעם אויבערשטן, אלס „מרייהו" פון די אוה"ע, איז „לא נחא" אז אין זיי זאל זיך ניט אנהערן די גאולה. דעריבער זאגט ער אז אויך אוה"ע ווערן אריינגערעכנט אין „והשלישית יותר בה".

ט. עפ"י קומט אויס, אז אין הלכה, לדעת הרמב"ם, ועד"ו אין תורת החסידות, איז מבואר כאופן הב' הנ"ל:

דער רמב"ם איז מדגיש בכמה מקומות, אז לעת"ל וועט דער אויפטון

אין דער גאולה פון אידן; אדער אז בא זיי איז נרגש זייער גאולה (אויך) כענין בפני עצמו.

די הסברה בזה:

לויטן ערשטן אופן קומט אויס, אז ענינו של משיח און פונעם גילוי דל-עתיד איז בלויז צוליב אידן — אידן זאלן קענען לערנען תורה און מקיים זיין מצות בתכלית השלימות. און דער-פאר איז ניט גענוג וואס אידן וועלן ניט האבן אויף זיך קיין „שעבוד מלכיות", נאר די גאנצע וועלט דארף זיין כדבעי — „לא" יגזלו ולא ישחיתו" — אן עולם מזוכך — און בשעת די וועלט איז באופן כזה, איז עס א מקום מוכשר פאר אידן צו דינען דעם אויבערשטן. ובשלימות בזה, אויך די אומות העלפן ארויס אידן, בכ"ז, כנ"ל (סעיף ו')

און מ'קען זאגן אז די גאולה ווי דאס איז בשייכות צו העולם איז ניט נאר א פרט פון דער גאולה של ישראל, נאר אויך אן ענין בפ"ע; ד.ה. אין העולם כולו — יעדער פרט פון עס — הערט זיך אן, אז די כוונה עליונה איז זייער בריאה וגאולה איז (אויך) זייער בירור וזיכור. ווארום אויך זיי זיינען בריאות של הקב"ה.⁷¹

ח. ועפ"י יש לומר אז בהתאם צו די צוויי אופנים הנ"ל זיינען די צוויי פירושין הנ"ל (ס"א) אויף „וקרקר כל בני שת"; ועד"ו אינעם פירוש (בס"ב) „פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה", צי „והשלישית" איז אויך כולל אוה"ע אדער ניט:

(71) להעיר מפרשי נצי"ב, ל. ג: ואף בגליות שאר האומות מצינו כן כו'. וראה לקו"ש ח"ט ע' 180 ואילך.

(72) להעיר ממרזל מגילה (י, סע"ב): אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה.

(73) ראה קידושין כג, ב. וראה רשב"א שם.

(74) ראה לקו"ש ח"ח ס"ע 165 ואילך. ח"כ ס"ע 139 ואילך.

בפ"ע, גייט ער לשיטתו: דער רמב"ם זאגט⁷⁵: „כל המקבל שבע מצות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אוה"ע ויש לו חלק לעוה"ב והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו כו". ד.ה. אז מ"ת האט אויפגעטאן אן עילוי נוסף אין די ד' מצות בני נח (אויף וועלכע די ב"ג זיינען נצטווה געווארן פון פריער), און במילא אויך אין דער מציאות פון אוה"ע — און דערפאר האבן זיי א שחר ב"פ"ע.

אזוי איז אויך מובן פון דעם וואס דער אלטער רבי זאגט אין תניא⁷⁶ אז „מיתרון ההארה (וואס וועט נתגלה ווערן) לישראל (לעת"ל) יגי' חשך האומות גם כן כדכתיב⁷⁷ והלכו גוים לאורך וגו' וכתיב⁷⁸ בית יעקב לכו ונלכה באור ה' וכתיב⁷⁹ ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו וגו' וכתיב⁸⁰ לבוא בנקרת הצורים ובסעיפי הסלעי מפני פחד ה' והדר גאווו וגו' וכמ"ש⁸¹ והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וגו'".

דערמיט וואס ער איז זיך ניט מסתפק מיט דעם וואס ער זאגט פריער „שאו יזכרך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ה' שיאיר לישראל ע"י התורה שנקר' עוז", וואס דערפון איז משמע אז דער זיכך הגשמיות (פון דעם גוף און דעם עולם) איז נוגע צו אידן למטה, אז זיי זאלן קאנען מקבל זיין גילוי אור ה'.

פון דער גאולה ועניני' זיין אויך בשייכות צו אוה"ע, און אין די אלע ערטער זאגט ער דאס ווי אן ענין בפ"ע — ניט אלס פרט פון דער גאולה פון אידן; אין די צוויי ערטער הנ"ל⁸²: אין סוף פ"א פון הל' מלכים: „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כו", וברפ"ב: „שהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי העולם"⁸³ כו' ויחזרו כולם לדת האמת⁸⁴ ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל";

ועד"ז בסיום וחותם ספרו, וואו ער זאגט: „ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", וואס פון פשטות לשונו איז מובן⁸⁵ אז דאס מיינט אויך אוה"ע⁸⁶.

ו"ל אז אין דעם וואס דער רמב"ם האלט אז די גאולה העתידה וועט אויפ-טאן א חידוש ועילוי בא אוה"ע אויך

(75) וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב: ולפיכך לימד כל העם כו' ויבואו כל הגוים לשמועו שנאמר והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים. פיה"מ להרמב"ם סנהדרין בהקדמה לפ' חלק.

(75*) ראה לעיל הערה 35.

(76) דמהמשך לשון הרמב"ם בהל' מלכים שם משמע דאין כוונתו בזה שיתגייירו ויקבלו דת ישראל. (ראה רש"י בזכר' שם בפ"י והשלישית יותר בה). אף שבכ"מ ברמב"ם (הל' מתני' רפ"י. הל' חגיגה פ"ג ה"א וה"ו) מוכח שנת האמת היינו דת ישראל. וכן צ"ע בלשון „דת האמת" שבספ"ד דהל' מלכים. וראה לקמן ע' 195 ובהערה 45. ואכ"מ.

(76*) ראה בארובה לקו"ש חכ"ז ע' 246 ואילך. (77) שלכן ממשיך, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים כו", ישראל ולא אומות.

(78) הל' מלכים פ"ח ה"א.

(79) סוף פל"י.

(80) ישע"י ס, ג.

(81) שם ב, ה.

(82) שם מ, ה.

(83) שם ב, כא (ושם: בנקרות . . ומהדר).

(84) נוסח תפלת שמרע דר"ה.

(*) אבל בדרשות הר"ן (דרוש ז') מביא רא"י מע"ז (כד, א). שכל האומות ישובו לאמונתנו בכל פרטי המצות וקדושתן. — ולהעיר מהג"י ברמב"ם ויחזרו בתשובה כולם.

אידן, אין זיי גופא הערט זיך דאס ניט אָן — דעמאלט קומט אויס, אָז די גאולה, וואָס תוכנה איז „וה' ה' למלך על כל הארץ“, איז ניט בשלימות. וואָרום אין זיי הערט זיך ניט אָן דער „למלך“. ובמילא איז אויך ניטאָ די שלימות הגילויים פון דער גאולה בשייכות צו אידן — זייערע „משרתים“ („אומניד“) דערהערן ניט דעם „למלך“.

בשעת אָבער די וועלט וכל אשר בה דערהערט, מצד ענינם הם, דעם „למלך“ — ביי זיי איז „לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד“, „יחזרו כולם לדת האמת“, ביז אָז אויך כל עסקם איז „לדעת את ה' בלבד“ — דעמאלט איז דאָס אַ גאולה שלימה, עס ווערט אויסגעפירט די כוונה פון דירה בתחת תונים בשלימות, ובמילא — די שלימות פון גאולה באַ אידן⁸⁵.

יא. ע"פ הנ"ל יש לתווך צווישן די צוויי פירושים אין „וקרקר כל בני שת“ [און די התאמה פון דער נבואה „יכרתו יגועו“ מיט די אַנדערע נבואות וועגן דער מציאות האומות לעת"ל] — ע"ד החסידות:

לעת"ל וועט זיין „וה' ה' למלך על כל הארץ“, און דער גילוי (כשם שאני נכתב) פון „ה' אחד“ בכל העולם כולו. בפרט — וועט אין דעם זיין⁸⁶ אַ חילוק צווישן אידן און „כל הארץ“, ובהתאם צום חילוק אין זייער מציאות⁸⁷:

(85) ועפ"ז מובן שמש' בתניא שם, ומיתרון ההארה לישראל יג"י חשך האומות" הוא עוד פרט והמשך למש' לפני' שמו יודרך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ה' ש"איר לישראל כ"ר (ראה לעיל סוף ס"ט).

(86) ראה לקריש חייב ע' 74 הערה 30. וש"נ.
(87) הגיל בעבודת האדם להעיר מדי' לא הביט (מאמרי אדה"ו על הפרשיות ח"ב ע' תרפא — ברוקלין, תשמ"ג).

נאָר איז מוסיף נאָך אָן ענין: „ומיתרון ההארה לישראל יג"י חשך האומות כ"ר“ —

איז דער אַלטער רבי מדגיש, כנ"ל, אָז דער „יג"י“ חשך האומות איז ניט נאָר אַ חלק און פרט וואָס איז נוגע צום עילוי וזיכור פון אידן, נאָר ס'איז אָן ענין וואָס איז נוגע אומות העולם גופא; און דערי-בער, כאַטש דער „יג"י חשך האומות“ קומט פון דעם יתרון ההארה לישראל (כפשטו), ווייל דער עיקר גילוי איז דאָך אין אידן וואָס ישראל וקוב"ה כולא חד), ווערט אָבער אויפגעטאָן אַ פעולה פנימית, אַ גילוי אור אלקי, און אַ תנועה פון יראה וביטול באַ אוה"ע, ביז עס ווערט „והופע כהדר גאון עוזר על כל יושבי תבל ארצך וגו'“, אָז דער אוי-בערשטער ווערט נתגלה על כל יושבי תבל (וועלכע איז) ארצך.

י. וואָס איז דער ענין מיוחד אין דעם וואָס מען זאָגט אָז ס'איז דאָ אָן ענין וגילוי בזמן הגאולה צו אוה"ע כפ"ע און וואָס איז דאָס נוגע צו מוסיף זיין דאָס אין תניא דאָרט?

אויך דאָרף מען פאַרשטיין: וויבאלד אָז די גאַנצע בריאה און מציאות פון שמים וארץ וכל צבאיהם (כולל — אוה"ע) איז „בשביל ישראל ובשביל התורה“, ווי קען מען זאָגן אָז עס זאָל זיך אָנהערן אין זייער גאולה אַ כוונה וענין כפ"ע, אויסער די גאולה פון אידן?

מוז מען זאָגן, אָז אויך דאָס איז נוגע צו אידן.

דער ביאור בזה:

בשעת די הנהגה פון דער וועלט איז כדבעי — „לא יגזלו ולא ישחיתו“, אָבער זייער ביטול צו אלקות קומט נאָר אַלס תוצאה פון זייער שעבוד און ביטול צו

אוה"ע, ווי „לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו", און אז אן דעם אויבערשטן „אין דבר אחר יכול להמצאות"י, ד.ה. עס וועט דערהערט ווערן אז זיי זיינען ניט קיין מציאות אמיתית" (יכרתו יגועו, „קרקר" — א „הרס" פון זייער מציאות); משא"כ בא אידן ווערט נתגלה, אז זייער מציאות גופא איז עצמותו כביכול, ישראל וקוב"ה כולא חד.

(משיחות ש"פ בשלח וש"פ משפטים תשמ"ג)

די גאנצע בריאה, כולל אוה"ע, איז א מציאות וואס איז נתהווה געווארן דורך דעם אויבערשטן, ברא אלקים מאין ליש בעשרה מאמרות, ובלשון הרמב"ם⁸⁸, „כל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו". אויף אידן (נשמות ישראל) ווערט געזאגט נאכמער⁸⁹, „ישראל וקוב"ה כולא חד"⁹⁰.

ועפ"ז לעת"ל ווען עס וועט נתגלה ווערן דער אמת פון ה' לעולם, גילוי „ה' אחד" אין וועלט, ובשלימות, וועט דער-הערט ווערן בכל הבריאה כולה, כולל

(88) ריש הל' יסודית.

(89) ראה זחיג עג, א. תניא רפ"ב. אגה"ת פ"ד.

(90) אלא ש.אח"כ ירדה בסתר המדריגה ג"כ ע"י בחי' האותיות שבמאמר נעשה אדם" (אגה"ת שם).

(91) לשון הרמב"ם שם ה"ב.

(92) ראה בארוכה שער היחוד והאמונה פ"ג.

וראה ד"ה ולקחתם תרס"א.

פינחס

דאס וואס רש"י איז גארניט מפרש אין פ' שלח, קען מען פארענטפערן, אז ער פארלאזט זיך אז מ'זעט געדיינקען זיין פירוש אין דער פריערדיקער סדרה (בהעלותך) — אבער דאס וואס בפרש-תנו ברענגט ער ביידע דיעות (ובשם אומרן) איז אינגאנצן ניט פארשטאנ-דיק:

ובהעלותך שם, תולדות אדם וספרי דבי רב לספרי שם. תורת חיים, פתח עינים ופני שלמה ב"ב שם. עיון יעקב לעי"ב ב"ב שם. ועוד.

(7) לכאורה יש עוד ב' מקומות שבהם ישנו אותו הקושי (אם משה לא ידע... מנין לו?), ואין רש"י מפרש שם מאומה:

בפ' מטות (בענין בני גד ובני ראובן) נאמר (לב, ב) ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיא העדה (וראה אוה"ח שם); וכן בפ' מסעי (בענין העברת נחלה) כתיב (לו, א) וידברו לפני משה ולפני הנשיאים (וראה מלאכת הקודש כאו) — ולכאורה, אם משה לא ידע, אלעזר והנשיאים מני להם?

אבל נוסף לזה שאפשר לומר שרש"י סומך על פירושו כאן ובפ' בהעלותך, יש לומר שבמקומות הנ"ל קושיא זו מעיקרא ליתא (ולכן לא מצינו שנחלקו שם ר' יאשי ואבא חנן):

בני גד ובני ראובן: הרי (א) בקשתם נוגעת גם לצבא שאר השבטים, שיצטרך לכבוש לבדו את הארץ, (ב) בקשתם היתה שהם יקבלו לבדם את עבר הירדן, אף שהוא ה' שלל מלחמה אשר הכה ה' לפני עדת ישראל (מטות שם, ד):

העברת נחלה: מדובר ע"ד העברת נחלה משבט לשבט — הרי זה נוגע אל הנשיאים

ולכן באה השאלה לכולם — למשה בתור שאלה בהלכה, ואל השאר — בתור טענה לבעלי דין.

(*) וגם ע"פ ההלכה צ"ע ובירור איך ולמה נתנו להם חנם בלי שומא חלק שאר השבטים. ובפרט ע"פ פרש"י לך יד, כד.

ו"ל שבני גד ובני ראובן זה באמרו, כי לא ננחל אתם גו' באה נחלתנו גו' (שם, יט) — חילוק.

ועפ"ז תומכת כוונת הפסוק, דלכאורה מאי קמ"ל. וראה אוה"ח ועוד.

א. אויפן פסוק (אין פרשת בנות צלפחד) „ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה פתח אוהל מועד לאמר“, ברענגט זיך אין ספרי' א פלוגתא אינעם פירוש הפסוק: „אם משה לא ה' יודע אלעזר ה' יודע? אלא סרס המקרא ודרשהו, דברי ר' יאשי, אבא חנן ה' אומר... בביהמ"ד היו ובאו ועמדו לפניהם“.

די זעלבע פלוגתא ווערט געבראכט אין ספרי אין נאך צוויי ערטער — (א) אין פרשת פסח שני (אין פ' בהעלותך), אויפן פסוק „ויקברו לפני משה ולפני אהרן“; (ב) אין פרשת מקושש עצים (אין פ' שלח אויפן פסוק „ויקריבו אותו... אל משה ואל אהרן ואל כל העדה“.

און דא זעט מען אן ענין תמוה אין פירוש רש"י:

אין פ' בהעלותך איז ער מפרש: „לפני משה ולפני אהרן — כששניהם יושבין בביהמ"ד באו ושאלום, ולא יתכן לומר זה אחר זה, שאם משה לא ה' יודע אהרן מנין לו? — נעמט ער אן בפשטות כדעת אבא חנן: אויף „אל משה ואל אהרן ואל כל העדה“ (אין פ' שלח) איז רש"י גארניט מפרש; און אין אונזער פרשה ברענגט ער ביידע דיעות, ובשם אומרן!

(1) פרשתנו כו, ב.

(2) וכן בגמרא (ב"ב קיט, ב).

(3) ט, ה.

(4) טו, לג.

(5) וגם בגמ' הובאה פלוגתא זו רק בבנות צלפחד (וראה מפרשי הש"ס שצוייגן בהערה הבאה). ולהעיר מהשינוי בתרגום יונתן מבהעלותך לפרשתנו.

(6) כמו שהקשו מפרשי רש"י (נחלת יעקב בהעלותך שם. משכיל לדוד ומלאכת הקודש כאן